

УДК 598.2(477.51)

ОРНИТОКОМПЛЕКСИ АНТРОПОГЕННИХ ЛАНДШАФТІВ ПІВНІЧНО-СХІДНОЇ ЧАСТИНИ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІССЯ

Л. П. Кузьменко

Ніжинський педагогічний університет ім. М. Гоголя, вул. Кропив'янського, 2, м. Ніжин, 251200 Україна

Отримано 5 листопада 1998

Орнитокомплексы антропогенных ландшафтов северо-восточной части Украинского Полесья. Кузьменко Л. П. — Изучение населения птиц антропогенных ландшафтов проводилось на протяжении 1996–1998 гг. по единой методике на территории Черниговской обл. Сравнивали орнитонаселение слабо измененных лесных ландшафтов (широколиственный и хвойный лес), сильно измененных ландшафтов (лесополосы и дачные поселения) и полностью измененных (урбанизированных) территорий. С повышением уровня трансформации территории сокращается число гнездящихся видов, а плотность орнитонаселения увеличивается за счет немногих синантропных видов.

Ключевые слова: антропогенный ландшафт, место гнездования, тип питания, доминант.

Bird Communities of the Made-man Landscapes in the North-lasteen Part of Ukraine. Kuzmenko L. P. — Study of the population of birds in anthropogenic landscapes was carried out during 1996–1998 according to common methods on the territory of Chernigiv oblast. The ornithopopulation of weakly changed forest landscapes (deciduous and coniferous forest), strongly changed landscapes (woodland belts and woodplots) and completely changed (urban) territories. The number of the nest species diminishes with the increasing of the level of transformation of the territory. The density of ornithopopulation increases owing to some synantopical species.

Key words: anthropogical landscape, nest place, feeding type, dominant.

Перетворення природних біотопів під впливом господарської діяльності людини призводить до зміни всіх їх компонентів; зокрема в антропогенних ландшафтах змінюється видовий склад, структура населення і екологія птахів. Поглиблення і розширення антропогенного впливу на населення і екологію птахів робить актуальними дослідження характеру і послідовності цих змін.

Матеріал і методи

Вивчення орнітонаселення проводились протягом 1996–1998 рр. на території Чернігівської обл. Порівнювалось населення птахів у ряду, побудованому за ступенем їх трансформованості: слабо змінені лісові — сильно змінені — повністю урбанізовані території.

В основі проведення обліків лежить маршрутний метод — метод лінійних трансектів (Bibby, Hill, 1992).

Всього для проведення досліджень було закладено 8 облікових маршрутів загальною довжиною 87 км. Протягом досліджуваного періоду обліками пройдено 1044 км.

Обговорення

У всіх екотопах, незалежно від рівня трансформації, переважають представники ряду горобцеподібні (Passeriformes), що становлять від 73 до 92% орнітонаселення.

У ряду від слабо змінених до повністю урбанізованих територій число гніздових видів птахів зменшується, а щільність населення і біомаса збільшується, за рахунок небагатьох синантропних видів (табл. 1).

По мірі зростання антропогенного тиску відбувається зміна домінуючих видів птахів. У населенні слабо змінених лісових екотопів домінують зяблик і велика синиця. У лісосмугах домінантом ще залишається зяблик, але як

Таблиця 1. Особливості населення птахів в різних типах урболандшафтів

Table 1. Peculiarities of bird communities in different types of urbolandscapes

Типи ландшафтів		Кількість видів	Щільність населення, пар/км ²	Біомаса, кг/км ²
Слабо змінені	широко-листяний ліс	39	271	20,59
	сосново-листяний ліс	40	334,76	28,9
Сильно змінені	лісосмуги	40	357,6	32,3
	дачі	25	333,3	21,9
Урбанізовані	парки і кладовища	41	582	85,4
	жилі квартали	19	1035	250,2

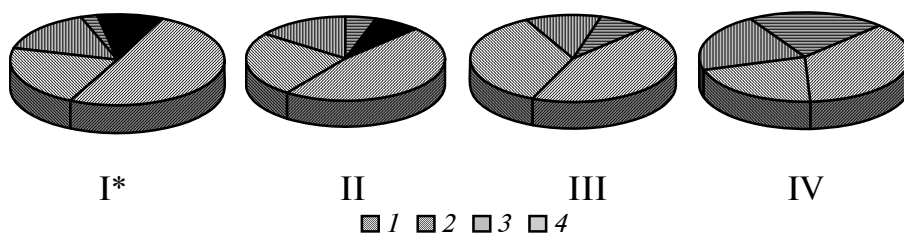

Рис. 1. Структура населення птахів антропогенних ландшафтів за типом живлення. Гніздовий період, %. * Типи ландшафтів: I — ліс; II — лісосмуги; III — дачі; IV — жилі квартали; 1 — комахо-рослинної, 2 — рослинної, 3 — всеїдні, 4 — хижі.

Fig. 1. Differences of the bird population of the anthropogenic landscapes by the type of feeding. The nest period, %. *: I — forest; II — woodland belts; III — woodplots; IV — residential areas.

домінант виступає і звичайна вівсянка. У дачних поселеннях зазначені види замінюються хатнім горобцем і коноплянкою. У міських кварталах домінують хатній і польовий горобці, сизий голуб, серпокрилець.

З підвищенням антропогенного навантаження зменшується частка участі комахоїдних і збільшується доля рослинної і всеїдних птахів, які використовують корми антропогенного походження (рис. 1).

Також зменшується число наземногніздових птахів і збільшується частка участі в населенні птахів, що гніздяться на будівлях людини (рис. 2). Також зменшується кількість птахів кронників, дуплогніздовиків і напівдуплогніздовиків.

З усієї гніздової орнітофауни тільки 2 види птахів відмічені в усіх біотопах, які вивчались. Це — зяблик і синиця велика.

Найбільша подібність у видовому складі за коефіцієнтом Жаккара (Клауснітцер, 1990) виявилась між різними слабо освоєними ландшафтами — 68,1%; найменша — між слабо освоєними територіями і жилими кварталами міста (7—

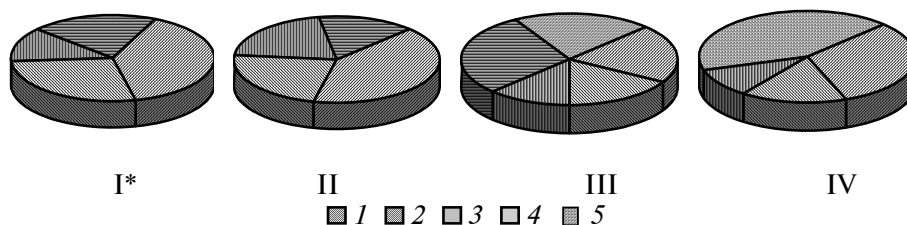

Рис. 2. Структура населення птахів антропогенних ландшафтів за місцем гніздування. Гніздовий період, %. * Типи ландшафтів (див. рис. 1). 1 — кронники, 2 — дуплогніздовики, 3 — приземно-чагарникові, 4 — наземногніздові, 5 — на будівлях людини.

Fig. 2. The structure of the population of the anthropogenic landscapes by the place of nesting. The nest period, %.

9%). Лісосмуги мають високий коефіцієнт подібності з слабо зміненими територіями (57%) і парками міст (61%). Це пояснюється тим, що в лісосмугах і парках міст зберігаються лісові види птахів, характерні для природних ландшафтів, у той же час, зростає число синантропних видів.

Висновки

Сучасний просторовий розподіл птахів на територіях, в різній мірі освоєних людиною, відображає етапи формування орнітонаселення антропогенних ландшафтів, що розвиваються.

Антропогенні перетворення лісових природних ландшафтів призводять до порушення і спрощення природних співвідношень фауністичних угруповань в населенні птахів. В урбанізованих екотопах формується орнітонаселення суттєво відмінне від того, що існувало тут раніше, а також від того, яке зазнає невеликого антропогенного впливу.

Гузій А. І. Фауна і населення хребетних західного регіону України. — Київ, 1997. — Т. 1. — 161 с.

Клауснітцер В. М. Экология городской фауны. — М.: Мир, 1990. — 246 с.

Bibby C. J., Hill D. Bird Census techniques. — London, 1992— 257 p.